

den aktiva

Fritänkaren

Nr. 72 December 1998

Sjunde årgångens första nummer.

Innehåll :

<i>Shakespearedebatten: Robert Burtons outrannsakliga melankoli</i>	2
Några smakprov ur "Melankolins anatomi"	3
Tre fyllon (Bukowski, Lowry, Chandler)	4
Om böcker och musik	5
Beethovens sonater, del 11 (sonater nr 24-27)	6
Carl Maria von Webers olycksöden	7
Gunnars bröllop	8
Film : "Les Misérables"	8
Kulturkalender, december '98	9
Miljönotis	9
<i>Europa :</i>	9
Europeisk turné, del 8	9
Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 4)	12
Lyckoresan, del 2	13
<i>Indien :</i>	14
Ödesresan, del 12	14
Problem vid flygning	16
Nya vägar i Indien, del 1	17
Expedition Tibet maj '97, del 16	19
Goda Tibet-nyheter	20
P.S. om Fritänkaren	20

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som endast återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 8.12.1998

Copyright © C. Lanciai

Letnany

69

Robert Burtons outrannsakliga melankoli.

Man kommer inte ifrån det - Robert Burtons "Melankolins anatomi" är ett mycket imponerande livsverk och ett av den engelska litteraturens djupaste litterära verk över huvud taget i all sitt sken av saklig vetenskaplighet. Emellertid talar det mesta för att författaren varken är Marlowe, Stanley, Shakespeare eller någon annan än prästen Robert Burton själv, då han i sitt verk alltför mycket framstår som en egen personligen uttalad människa. Han är helt och hållet en Oxfordlärjunge, (Marlowe var helt skolad i Cambridge,) han talar i sitt verk om sina föräldrar på ett sätt som bara en god son kan göra - med vördnadsfull kritik - och inkluderar i sitt verk även en översättning från latinet som hans yngre bror Ralph har gjort. (Han hade tre bröder, och den äldste, William, bekostade ett monument över honom efter hans död 1640.) Hans stora livsverk, "*The Anatomy of Melancholy*", utkom i fem upplagor under hans levnad (mellan åren 1621-38), och i varje ny upplaga infogade han nya fotnoter, tillägg och omarbetningar. Dessutom är han en omständig och tjugig pedant, något som Shakespearedramernas diktare aldrig hade kunnat nedlåta sig till att vara. Burton är mera en vetenskapsman än en diktare, han upprepar sig ofta och gärna, och även om han är mycket underfundig och spirituell är han aldrig en ordkonstnär utan bara en klok gammal präst med mycket visdom och kunskap om livet men som bara kan monologisera, likt en präst som njuter av tillfället att få stå och predika i en universell predikstol för evigt.

Likväl kan man inte bortse från vissa påfallande gemensamma nämnare med Marlowe-Shakespeare. Han citerar Marlowe dubbelt så mycket som Shakespeare, (bara detta är intressant,) och tankevärlden är i princip den samma. Även i det sista dramat "Henrik VIII" finns det klara tendenser till omständighet och pedanteri, och där har en präst huvudrollen som för första gången någonsin i en Shakespearepjäs förfäktar betydelsen av Gud. Och varför skulle en tryggt etablerad landsortspräst i Segrave i Leicestershire, som i princip aldrig lämnat detta landskap under hela sin levnad, skriva rader som dessa:

"Jag var en gång så galen att göra väsen av mig utomlands och försöka hävda mig, därigenom tröttande ut mig själv och besvärande mina vänner, men alla mina ansträngningar var förgäves, ty medan döden bortryckte en del av mina vänner försvann jag såsom okänd för andra, av somliga var jag ogillad medan andra lovade mig mycket, en del gjorde öppet vad de kunde för min sak medan andra ingav mig falska förhoppningar; och ehuru jag arbetade på goda relationer med somliga, blev väl sedd hos andra och blev känd i några kretsar rann min bästa tid ifrån mig, åren gick, mina vänner tröttnade på mina böneskrifter, och själv blev jag värre med åren; så nu, trött på världen och äcklad av avsmak inför den mänskliga naturens falskhet tar jag tingen som de är. Jag har haft några generösa sponsorer och ädla välgörare, jag erkänner det tacksamt, jag har mottagit godhet, vilket Gud må belöna dem för, om icke så som de hoppas dock efter deras förtjänst." (2:3:6.)

Sådana ord låter direkt som framsprungna ur den på livstid djupt kränkte Marlowes innersta själ, och han skriver dem inte direkt på engelska utan mest på latin. De stämmer varken in på Robert Burtons monotona och instängda liv i en prästgård, på Shakespeares till England begränsade borgerliga och trygga liv utan ekonomiska bekymmer eller på den höge adelsmannen Stanley, som knappast någonsin lär ha behövt författa böneskrifter; medan de mycket väl passar in i mönstret på sonetternas självbekännelser och Marlowes öde. Rader som dessa måste ge näring åt den teorin, att Marlowes öde som boren diktare var att efter falskmyntarskandalen aldrig mer kunna ge ut eller skriva något i sitt eget namn utan bara under täckmanteln av andras, som Shakespeares och Robert Burtons, och att han accepterade detta öde bara för att alls få kunna fortsätta skriva, men dock inte helt utan protester i väl avvägd och ytterst försynt och garderad form.

Verket är skrivet i stora delar på latin, och texten avbryts ständigt av latinska citat, men även grekiska förekommer. Även synes författaren (i slående likhet med Shakespeare och Marlowe) ha en särskild förkärlek för Ovidius, som han citerar jämt och ständigt mer än alla andra latinska författare inklusive Cicero.

Sådana kuriösa ledtrådar till Marlowe-Shakespeare kan inte bortses ifrån. De Marloweska brasklapparna hos Burton är av exakt samma karaktär som hos Shakespeare: blixtsnabba försiktiga glimtar som genast försvinner.

Man får även samma intryck av Burton som av Marlowe-Shakespeare: här är en man som skriver och arbetar hårt med detta för att han inte kan annat. Liksom Shakespeare torde ha varit upptagen med allt det praktiska arbetet på sin teater under hela sin livstid torde Burton ha haft fullt upp att göra med sina prästerliga plikter i sin församling; men "Melankolins anatomi" har en författare att uppvisa som läst allt och i princip kan allt vad han läst utantill. Han torde inte ha gjort något annat i sitt liv än bara läst och skrivit. Samtidigt finns samma utomordentliga världs- och människokänedom hos Burton som hos Shakespeare, av vilka båda aldrig satte sin fot utanför Englands jord.

Vi kan inte avgöra saken. Vi nöjer oss med att konstatera att det är möjligt, att Marlowe som en god och erfaren skådespelare på livets scen, liksom han iklätt sig alla Shakespeares roller och även Shakespeares egen, även kan ha gått in i Oxfordpedanten Robert Burtons roll i ett kanske fåfängt försök att bortförklara och gömma sig själv: "Se nu! Jag är varken Marlowe eller Shakespeare utan prästen Robert Burton, och jag bevisar det genom att berätta allt om mig själv, namnge mina föräldrar och min broder och aldrig nämna Cambridge med ett ord!"

Det är bara en teori. Marloweteorierorna bortförklaras ständigt med bristen på bevis. Det är helt riktigt att inga bevis finns, men det finns heller inte ett enda bindande bevis för att Shakespeare eller Stanley var dramernas diktare, medan det finns fler indicier för att Marlowe var mannen än att någon annan var det.

Det mesta av den upphöjda ädelheten, dramatiken och elegansen för att inte tala om all humor som finns i Shakespearedramerna har bortfallit hos Burton, som i stället har en högre universalism och koncentration på det djupaste av alla mänskliga problem, och som också Shakespearediktningen ständigt brottas med: avgrunderna i människans andlighet.

Några smakprov ur "Melankolins anatomi".

"Somliga anser att läkare vållar lika många död som de räddar liv, och vem kan säga med säkerhet hur många mord sådana begår årligen som fritt kan avliva folk och få lön för mödan? Enligt ett holländskt ordspråk krävs det för varje ny läkare en ny begravningsplats, och hur många observerar inte sanningen i detta dagligen? Många som for illa av att vara under läkares vård slapp lyckligt undan med livet när läkaren lämnade dem åt Gud, naturen och sig själva. Detta var Plinius' dilemma i gamla dagar: "Varje sjukdom är antingen botlig eller obotlig, man hämtar sig från den eller dör av den; i båda fallen är medicin förkastligt. Om sjukdomen är dödlig kan den inte botas, och om den inte är dödlig behövs det ingen läkare för att bota den." Platon höll det för ett sjukdomstecken hos ett samhälle om det fanns många läkare och advokater, och romarna föraktade båda yrkena så mycket att de bannlyste dem från sina städer, vilket Plinius och Celsius berättar, för 600 år."

"Vad är skillnaden mellan en kirurg och en läkare? Den förra dödar med händerna, medan den andra dödar med mediciner. Skillnaden mellan båda två och bödeln är endast den, att de utför långsamt vad bödeln genomför kvickt."

Om rökning:

"*Tobak*, du gudomliga och härliga *Tobak*, som överträffar alla undergörande medel, en klart överlägsen bot för alla sjukdomar, en idealisk ört, som, om den renats väl och doseras väl är en utmärkt medicinalväxt, men så som den missbrukas av de flesta, som intager den som plåtslagare håller i sig öl, är den en epidemi och ett elände, en hårdhänt förbrukare av tillgångar och hälsa, du helvetiska, djävulska och förbannade *Tobak*, fördärv och undergång för kropp och själ!"

Författarens skepticism mot läkarna ger en associationer till ett besläktat genis uppgörelse med psykologerna:

"...psykoterapeuter. Dessa subtila varelser har nogsammt låtit mig veta att om man till exempel alltför gärna söker sig till kvinnor så är det för att man i själva verket är en homosexuell stadd på flykt. Om den intima kontakten med manliga kroppar inger en avsmak så är det för att man har vissa böjelser åt det hållet. Och för att dra de yttersta konsekvenserna av denna järnhårda logik: om kontakten med ett lik är en djupt motbjudande så är det för att man undermedvetet lider av nekrofil och finner all denna sköna likstelhet oemotståndligt tilldragande. Som alla andra idéer antar psykoanalysen i våra dagar en divergerande totalitär form. Den försöker låsa oss fast i sina egna perversioners halshjärn."

- Romain Gary.

Tre fyllon.

Litteraturen svämmer över av fyllon. Nästan de flesta författare är eller har någon gång varit alkoholister. Och de har alltid varit populära just därigenom, som om läsarna och förläggarna sett i fyllerismen ett försonande mänskligt och sympatiskt drag. Det har gått så långt, att en författare som inte ägnar sig åt sluddriga självutgjutelser i de befriande möjligheter till sentimentalitet som endast spriten tycks kunna öppna, knappast kan tas på allvar som författare. Nykterheten är aldrig rolig.

Somliga författare har gått längre än andra i utnyttjandet av fyllerismens möjligheter. En av de mest uttalade var Charles Bukowski ("*En snuskgubbes anteckningar*", "*Badkarsmusik*", m.m.) Han är en fullständigt uppriktig rucklare, som aldrig ett ögonblick sticker under stol med hur vidrig han är. När man läser honom riktigt känner man hur hans gamla strumpor stinker, hur det luktar öl överallt i hans solkiga bostad, hur svettig och smutsig han alltid håller sig och hur han trivs i sin perfekta slummiljö av bara total dekadans. Han vore oläsbar om han inte var ett geni med stor humor. Han skiter i världen och i sig själv men med humor och distans. Han är mycket underfundig och har imponerande stunder av klarsyn, och hans sanningsenlighet är beundransvärd i all dess vedervärdighet. Hans svaghet är emellertid språket. Han är en experimentell modernist, och man tröttnar snart på hans ytliga jargong att försöka göra sig märkvärdig med billiga medel. Om man inte har något vettigt att berätta kan inga modernismer i världen göra det intressantare än vad det är. Han bara leker, och man kan honom utan och innan och hela hans värld innan man kommit till hälften av den första boken. Han bara gör sig till.

Mera extrem som fyllon var engelsmannen Malcolm Lowry (1909-57), vars ryktbarhet vilar på en enda roman: "*Under vulkanen*", som är ett märkvärdigt mänskligt dokument. Huvudpersonen är en alkoholist som helhjärtat ägnar sig enbart åt sitt eget fördärv. Läsningen är inte uppbygglig, men den är ofrånkomligt fascinerande. Det är i själva verket en ödestragedi, som är arkitektoniskt utarbetad

under stor möda och omsorgsfull metodik. Historien hade sitt embryo i en novell, som författaren blev så besatt av, att han uppförstorade den till en tegelstensroman av samma format som "*Ulysses*" men egentligen mera intressant. Även "*Under vulkanen*" handlar om en enda dag i en människas liv, men den dagen är i motsats till James Joyces meningslösa pladder skulpterad i en fast form av mening, passion, lidande och död. Man läser den med intresse och ej utan medlidande, det är omöjligt att förbli oberörd av den, och efteråt aktar man sig för att någonsin läsa om den.

Vårt tredje fyllor är det berömdaste: den oförläpnelige Raymond Chandler (1888-1959), han med den lakoniske privatdetektiven Philip Marlowe, deckaren utan bakgrund, utan familj och utan framtid. Han var amerikan född i Chicago av kväkarföräldrar men fick sin utbildning i England, där han tillgodogjorde sig sitt oefterhärmliga språk. Dock började han skriva först vid 44 års ålder efter att ha fått sparken från sitt jobb som bokförare på ett oljebolag efter att för ofta ha varit full på jobbet.

Chanders romaner och noveller är egentligen svaga och diffusa, de håller inte för en närmare analys då Chandler (liksom sin idol Dashiell Hammett) har en förkärlek för täta atmosfärer insvepta i exotiska dunkel där ingenting kan urskiljas med någon klarhet. Vad som ändå gör Chandler ständigt läsbar för alltid är hans suveräna dialog. Den är omöjlig att tröttna på. Det är hur tufft som helst, folk säger vad som helst till varandra, det är alltid ytterst substantiellt och kryddat med saftig ironi och snillrik humor, och man får nästan lika mycket ut av det som ur Conan Doyles bästa historier. Detta är helt enkelt genialiskt, unikt i sitt slag och oefterhärmligt, bättre än Hemingway, originellare än Agatha Christie och Dorothy Sayers, ständigt kryddat med den yttersta delikatess och i högsta grad njutbart.

Han skrev bara sju romaner, då han skrev långsamt och bara när han kände för det, och nästan lika många noveller. Den bästa novellen är väl "*Goldfish*" medan av romanerna de tidiga är de bästa, "*The Big Sleep*" och "*Farewell My Lovely*". Men för all del, alla håller och tål att läsas om och om igen.

Om böcker och musik.

"Den som läser böcker lever flera liv." - *Elias Canetti.*

Den som läser spiller aldrig tid. Allt är värt att läsa som är skrivet, emedan det är skrivet. Läsaren kan själv bestämma sin läsnings tidsmått: Om det är skräp han läser kan han snabbt avverka materialet, och ju mera betydelsefullt materialet är, desto mera utförligt och långsamt kan han gå igenom det för att till fullo tillgodogöra sig det. Icke så med musiken. Musik spelas alltid i det tempo som musikerna själva bestämmer, och om lyssnaren finner musiken vara skräp kan han på intet sätt påskynda takten för att snabbare nå slutet. Ej heller kan han, om han finner vissa passager vara särskilt betydelsefulla, ta dem långsammare eller återvända till dem med mindre än att hela verket bisseras, medan en läsare alltid kan ta om passager hur ofta han vill.

Litteraturen är således friare, ledigare och lättare än musiken. Å andra sidan kan en kompositör göra musik rikare än någon litteratur. Inom den kortaste tidsrymd kan han lägga in en hel orkester med körer i olika stämmor, så att ett helt universum av gripande välljud förefaller mera givande än en hel roman. Således kan exempelvis Bachs slutkör i Mattheuspassionen ge ett mera magnifikt intryck än hela "Krig och fred".

Kort sagt, musikens nackdelar kompenseras av litteraturens fördelar och vice versa.

Beethovens sonater, del 11.

Fem år efter *Appassionatan* har Beethoven lugnat ner sig och börjar skriva sonater igen, men i en helt annan och betydligt lugnare stil. Borta är de oändliga svindlande berg-och-dal-banorna av ständigt varierande skalor och arpeggion, och i stället finner vi en mer ekonomisk balans och harmonisk stränghet. Han söker sig nya vägar efter att ha brutit och upptäckt alla som var möjliga. Hans företag försvåras ytterligare av att han definitivt håller på att bli döv. Han har inte mycket tid kvar på sig att kunna ta ut den musik på piano som han vill skriva ner.

Detta ger även ett nytt drag åt hans pianomusik av melankoli. Plötsligt hör vi hos honom drömmande tongångar av nostalgi och smärta som vi trodde att bara Chopin kunde uttrycka. Faktum är, att väldigt mycket av Chopins musik finns strukturerad och uttryckt hos den åldrande, döve och sjuklige Beethoven. Det finns ingen känsligare pianomusik än Beethovens sista nio sonater.

Han försöker frigöra sig från sin tunga melankoli och smärta i den 25-e sonaten med dess glada krumsprång av uppsluppen folklig glädje, som i träskodans på vischan, men det är inte övertygande utan snarare ansträngt. I andra satsen slår melankolin igenom i oavvislig lågmäldhet och känslighet, och i sin helhet är sonaten bara ett trevande steg framåt i det tunga mörkret. Dock är det framåt.

I följande sonat, känd som "*Les Adieux*", tilltar stämningsmåleriet i spröd illustration av sin upplevelse av den långvariga och nära vänskapen med ärkehertig Rudolf. Första satsen beskriver avskedet, andra satsen upplevelsen av vännens frånvaro, och tredje satsen det sprudlande lyckliga återseendet. Sonaten är innerlig och mycket deskriptiv av intima mänskliga känslor och måste betecknas som en lycklig komposition, mycket tillfredsställande till sin form och enhet.

Sonat nr 27 opus 90 skrevs 1814 och har på goda grunder betraktats som den sista sonat som Beethoven själv kunde höra när han spelade den. Den kan vara hans hörsels sista skapelse. Den andra och sista satsens enastående karaktär av "Ack, dröj! du är så skönt ändå!" understryker denna möjlighet.

Sonaten fick oöverskådlig betydelse för Schuberts sätt att komponera sonater. Man hör här hela den Schubertska harmonivärldens bedårande sympatiskhet, som om Beethoven här ansträngde sig till sitt yttersta för att koncentrera den yttersta möjliga pianistiska skönheten.

De två satserna står i motsatsförhållande till varandra. Den första markerar ännu ett steg på Beethovens linje att ständigt koncentrera sitt tonspråk till bara det mest elementära. Liksom i sonat 32 är första satsen bara en introduktion till den andra, förlösande satsens långa utsägliga skönhet.

Wilhelm Kempff betraktar den som Beethovens vackraste melodi. Den upprepas tre gånger, och tredje gången är första gången den varieras, men denna variation är snarare ett steg ner, en mera lågmäld och försiktig variant, än de tre första verserna, som om Beethoven böjde sig ner bakom en buske för att snarare sjunga vidare ensam i bakgrunden än att mera framträda själv. Han försvinner med sin musik, som om han visste, att detta var det sista han skulle få höra i livet. Därför håller han fast vid denna innerliga melodi och dess skönhet till det yttersta, tills den långsamt men obönhörligt måste slockna, för att aldrig mer kunna höras av sin egen skapares öron.

Det är det definitiva avskedet, till all den musik Beethoven älskade, till harmonin, till välljudet, till den rena musikens njutning, till det ljuvaste av alla tänkbara sinnen: harmonins sinnes enda kroppsliga manifestation, den övermåttan känsliga hörseln.

Han har fem sonater kvar att komponera, men aldrig mer skulle de låta så vackert; utan för att alls kunna komponera musik som han inte mer kunde höra måste det bli musik av ett helt annat slag.

Carl Maria von Webers olycksöden.

För det första hette han inte "von" Weber. Hans pappa Franz Anton lade "von" till namnet av ren fåfänga utan att vara det minsta adlig. Anton Webern hette egentligen "von" Webern men skrotade sitt "von", men Carl Maria von Weber hade ingen rätt att kalla sig "von" men gjorde det ändå - och ingen skulle drömma om att kalla honom något annat.

Ej heller Giacomo Meyerbeer skulle någon drömma om att kalla något annat. Men denne store operakompositör, Webers gode vän, hette egentligen Jakob Beer och var berlinare. Han hade ingen rätt i världen att kalla sig Meyerbeer eller Giacomo men tog sig dessa namn ändå, ungefär som Charles Carter tog sig namnet Charlton Heston.

Den gudabenådade Carl Maria von Weber var även gudabenådad med otur. Han var visserligen lycklig genom sin sällsamt harmoniska natur, så att alla hans olycksöden rann av honom som vatten på en gås, vare sig det var penningnöd, skulder, förgiftning, arrestering, utvisning eller något annat opåkallat. Hans försmädliga förgiftning, som gjorde att han nästan förlorade sin röst, kom sig av att det bland hans vinflaskor råkade ha hamnat en flaska med salpetersyra, som han drack upp som vilket vin som helst - det var ju vinetikett på det. Det var hans fars fel, som hade blandat samman buteljerna. Det kostade musikern två månaders konvalescens.

Han var lika lätt på penningpungen som Mozart, (vars hustru var Webers kusin,) och därför var han normalt ständigt skuldsatt. När det ville sig illa blev han arresterad för förskingring, till vilket han var ungefär lika oskyldig som Mozart. Vad som slutligen dock tog hans liv var lungtuberkulos 40 år gammal.

Ändå hann han med epokgörande operor, som förde operakonsten 50 år framåt i tiden i ett nafs. Den som kanske varmast höll av honom av alla var den åldrande Beethoven. De möttes i Karlsbad 1823 när Beethoven redan var långt nere i utförsbacken om inte redan i botten. Men som riktiga musiker alltid gör förstod de varandra trots alla svårigheter, och Beethoven omhuldade Weber med vad som bara kan kallas ömhet. De utbytte djupgående tankar om operakonsten, Webers "Friskyttan" och "Oberon" spelades då i hela den tyskspråkiga världen, och Weber beundrade "Fidelio", som han hämtat mycket inspiration ur. En annan sak hade Weber och Beethoven gemensamt: båda hade svårt för Goethe. Båda hade träffat honom, men Beethoven hade funnit honom kälkborgerlig, och Weber hade inte kunnat med honom. I stället hade Weber älskat Wieland.

Schiller låg närmare båda komponisternas hjärtan, och det var Weber som komponerade den första versionen av operan "Turandot" till Schillers text, en opera som liksom flera av Webers nu sällan spelade operor orättvist fallit i glömska - om de ens någonsin uppmärksammats. "Friskyttan" förblir hans trumfäss, men samma originelle mästarkompositör gjorde även ett tiotal andra operor.

Weber var även den första av alla dessa lungsiktiga 1800-talsromantiker inom musiken, som hostade ihjäl sig medan de skapade tidernas vackraste musik. Chopin var kanske den ypperste och mest tragiske av alla dessa, hans musik är oöverträffad i harmoni, renhet och melodisk fantasirikedom ännu idag, men Weber var den förste och den definitiva banbrytaren i den romantiska musiken. Problemet med alla dessa gudomliga fall av lungtuberkulos har ständigt omdiskuterats, och en sak är säker: många av dessa geniens självupppoffring för det maximala skönhetsidealet måste ha resulterat i kraftigt uppskruvad och i många fall överspänd känslighet, vilket då samtidigt kan ha inneburit ökad sårbarhet och mottaglighet för mera djupgående infektioner. Det är bara teorier, men de kommer alltid att förbli aktuella och omdiskuterade så länge den klassiska och romantiska musiken ännu lever.

Gunnars bröllop.

En liten kort rapport måste infogas om detta evenemang. Som veteranmusiker önskade Gunnar givetvis musik till sitt bröllop och gav den erfarne kollegan Lennart Hahn i uppdrag att samla åt honom en liten dubbel, högst trippelkvartett, vari skulle ingå andra veteraner som exempelvis Gösta Zachrisson. Nu blir det ju aldrig som man har tänkt sig, och så blev det inte heller nu. I stället för en prydlig trippelkvartett blev det en gedigen uppslutning av gamla sångarvänner från åtskilliga decennier resulterande i en full manskör på över 30 personer, som exemplariskt rev av bland annat Södermans Bondbröllop (två satser) utan att någon tonart behövde sänkas. Detta markerade proffsjobb etablerade stämningen för dagen.

Under middagen hölls det åtskilliga tal, men det briljantaste var utan tvekan Ulla Leissners, som hade åtskilliga decenniers erfarenheter av Gunnars göranden och låtanden och kände den brudgum som hon skänkte bort. Ett sådant tal kan och vågar man bara hålla om man vet att man överlåter gummen i goda händer.

Film : *Les Misérables*

Det är Bille August som gjort den, dansken med sådana slitstarka klassiker bakom sig som "Pelle Erövraren", "Andarnas hus", "Den goda viljan", "Jerusalem", med flera, en stilren skandinav som genom sin stramt ekonomiska registil alltmer med åren för tankarna till Carl Th. Dreyer och dennes nästan oöverträffbart högt utvecklade stilistiska stränghet. Det finns knappast någon så stilren regissör i världen idag som Bille August. I motsats till den andre store skandinav Ingmar Bergman är Bille August alltid fullständigt klar i både bildspråk och form. Där finns aldrig en tillstymmelse till rum för något irrelevant nonsens. Därför är han just särskilt lämplig till att filma klassiker som "Andarnas hus", "Jerusalem" och nu Victor Hugos och kanske Frankrikes största roman "*Les Misérables*".

Den har filmats ett större antal gånger tidigare, och samtliga dess regissörer har funnit den extra tacksam att filma. Ingen har lyckats helt och hållet. Den kanske mest lyckade versionen hittills var den med Jean Gabin i slutet på 50-talet, den enda version som försökt tackla romanens stora problem: Jean Valjeans personliga kris och undergång i slutet av romanen, när Cosette lämnat honom. I regel nöjer sig filmversionerna med att avsluta historien innan denna kris sätter in, så att den får ett publikfriande lyckligt slut.

Även Bille August har vandrat i denna fälla, men ändå har han lyckats bättre än sina föregångare genom sitt starka stämningsmåleri. Hans rekonstruktion av 1820-talets Paris är en av filmens största förtjänster. Detta är något som han plockat direkt ur romanen och slagit vakt om: den miljöskildring som han åstadkommit är det närmaste till Victor Hugo som någon regissör lyckats komma. Filmens allra största förtjänst är dock, som alltid i Bille Augusts filmer, hans utomordentliga förmåga att få karaktärerna att träda fram i fullständigt helgjutna porträtt.

Liam Neeson spelar huvudpersonen med den äran och lyckas nästan överglänsa självaste Jean Gabin. Liam Neeson har aldrig misslyckats med en roll, och till och med de mest bedrövliga och taffliga roller lyckas han alltid göra oförglömliga tolkningar av, som om hans blotta personlighet var en garanti för den tryggaste tänkbara skådespelarprestation. Likväl är "*Les Misérables*" inte hans film. Priset går till skådespelaren Geoffrey Rush, som gör den förfärligt konsekvente polismästaren Javert.

Man njuter av honom så fort han visar sig. Det finns få så vidriga gestalter i världslitteraturen, och samtidigt är Victor Hugos skapelse av honom ett av de yppersta psykologiska mästerverken genom tiderna, och Geoffrey Rush är kanske

den förste som lyckas göra denna formidabla gestalt rättvisa på vita duken. Anthony Perkins som Javert i 80-talsversionen framstår som en fjant i jämförelse med den otrolige Geoffrey Rush. Denna makalösa skådespelarprestation förblir den största behållningen av filmen, trots alla dess många övriga stora förtjänster.

Kulturkalender, december '98

- 3 : Maria Callas skulle ha fyllt 75 år.
- 7 : Gian Lorenzo Bernini 400 år, skulptör och arkitekt, Peterskyrkans fullbordare.
- 2040 år sedan mordet på Cicero.
- 9 : Kirk Douglas 80 år.
- 10 : FN:s deklaration för mänskliga rättigheter fyller 50 år.
- Cubas självständighet 100 år.
- 11 : Alexander Solsjenitsyn 80 år.
- Carlo Ponti 85 år, filmproducent, Sofia Lorens man.
- 16 : Arthur C. Clarke 70 år, (SF-författare av bl.a. "2001").
- 19 : 150-årsminnet av Emily Brontë.
- 22 : Giacomo Antonio Domenico Michele Secondo Maria **Puccini** 140 år.
- 24 : "Stilla natt, heliga natt" av Franz Gruber 180 år.
- 26 : 100 år sedan Marie och Pierre Curie upptäckte radium.

Miljönotis

Under Israels 30 år som självständig stat har judarna planterat 290,000,000 träd i landet. Judarna är därmed utan jämförelse bäst i världen på att få öknar att bli gröna av grönska. Araberna har inte planterat ett enda träd i Israel. Däremot har de allt oftare under senare år ägnat sig åt att tulla på landets trädplanteringar "för att straffa Israel".

Europeisk turné, del 8.

Det snöade till och med i Athen. Jag har upplevat många dåliga väder i Athen men aldrig något så dåligt som detta: hela staden var slagen av strömvabrott till följd av stormen, och detta strömvabrott innebar att ingenting fungerade i denna redan ack så kaotiska stad: trafikljusen fungerade inte, bankerna fungerade inte, man kunde inte ens växla pengar i hela staden.

Till allt detta kom allt extra strul med pengar. I Pythion vid gränsen hade man haft fräckheten att växla till alldeles för låg kurs - 150 drakmer per mark i stället för 175 - och man hade inte haft något val än att acceptera denna oförskämda kurs om man alls ville överleva. Det extrasnabba expresståget till Thessaloniki plus det hutlösa morgontåget till Athen tog inalles 5400 drakmer i supplement - dit gick allt vad man hade vågat växla i Pythion. Följaktligen stod man utsvulten och utan pengar i Athen, vädret var en katastrof med bara hällregn och sandaler, och ingen bank kunde växla. Alla banker jag nådde höll precis på med att stänga klockan halv 3 efter en dag utan affärer. Till nåds hänvisade mig en stängande bank till ett kontor vid Syntagma bara 300 meter längre bort - det var minst en kilometer i hällregn och sandaler, men i det kontoret kunde faktiskt pengar växlas manuellt.

Att sålunda räddad av detta mirakel få kunna intaga en lunch efter två dagars svält med retsina och grekisk sallad var dock höjden av all möjlig njutning. Vad är det som gör detta terpentinstinkande retsinavin så gudomligt att inmundiga? Det har

en alldeles egen kvalitet som gör att man åtminstone i Grekland alltid kan dricka hur mycket som helst av det utan att ens bli mer än bara lagom angenämt berusad.

Därigenom kom detta snöstorms- och strömavbrottsdrabbade Athen i sitt yttersta kaos att ändå trots allt som vanligt överträffa sig själv än en gång - och alla andra städer även.

Dessa ohyggliga naturkataklyster, som plötsligt slog ut hela Grekland under tre dagar just som jag råkade komma på besök, bidrog till att göra kulturchocken dubbel i kontrasten mellan det primitiva bulgarisk-turkiska Balkan och EU-Grekland. Mina dagar i Sofia och Konstantinopel hade varit fullkomligt underbara i all sin primitiva och jordnära charm, och så utsattes man brutalt för ett rikt och redan övermoderniserat Grekland inom det ihjälindustrialiserade och -standardiserade EU, där absolut ingenting fungerade som det skulle. Givetvis längtade jag då genast tillbaka till den gemytliga samvaron i Konstantinopel med Claude la Barre och Alistair.

Jag hade inte träffat Claude på sex år, och när jag nu såg honom igen förolämpade han mig med att inte känna igen mig, fastän jag var lika oförändrad som han. Men han hade åldrats.

Mer än någonsin är han som en patetisk parodi på sig själv. Han är nu 60 år men uppträder som en dandy i tjugoårsåldern fast med kalaskula. Han har på något sätt aldrig blivit man. Ändå är han fullkomligt lycklig med sitt liv och helt omedveten om sin egen tragedi.

Vad han gjorde var att sälja sin själ för pengar. Han är en sorts löjlig och patetisk Faustfigur som aldrig insett att han sålde sin själ till djävulen. Han gjorde det gärna och har aldrig ångrat det, emedan han tyckte det var roligt. Han var en lysande pianist som behärskade Bach och Mozart suveränt och var en utsökt uttolkare av dem, men så övergav han musiken för att bli ekonom. Sin fina tolkningsinstinkt har han sedan dess applicerat till världsekonomin i stället för till musiken. Han använder sin finkänsliga intuition till att tolka börserna och deras nycker och gör det suveränt, då han är en lika fin uttolkare av börsernas språk som han en gång var av musiken. Ett år före krascherna i Asien förstod han vad som skulle hända och handlade i enlighet därmed. Han har inte behövt arbeta på decennier då han tjänar mera pengar på att manipulera börserna än vad någon gör i sitt anletes svett på hederligt arbete.

Givetvis är han nöjd. Han är den yttersta självgodheten, och som sådan är han en lysande komediant och underhållande fjant. I all sin sanslösa självgodhet är han samtidigt den yttersta löjligheten. Ingenting ont i det, men i sitt totalt bekymmerslösa miljonärskap har han förlorat det mesta av sin mänsklighet. Vi diskuterade hela världen bit för bit ur ekonomisk synpunkt, och på de flesta punkter var vi överens: den indonesiska krisen har bara börjat (i mars '98), alla muslimer lever i en falsk drömvärld som kommer från medeltiden och duger därför ingenting till varken ekonomiskt eller politiskt då de inte begriper någonting av verkligheten, Afrika är bara ett ständigt sjunkande träsk av inkompetens och dumhet om man bortser från Nelson Mandela och hans Sydafrika som ett strålande undantag: hans initiativ att hålla Sydafrika kvar på dess gamla kurs var närmast ett genidrag då han ändå var en neger och en negerpolitisk ledare, Ryssland är inte alls förlorat utan tvärtom fortfarande en koloss att satsa på och skatta högt mest genom Jeltsins lysande ledarskap, som hela tiden fortsätter att överraska världen trots hans påstådda senildemens och dryckenskap, (mycket vatten har runnit under Petersburgs broar sedan mars '98,) och särskilt emedan Ryssland nu står på rätt sida; som sagt, i det mesta överensstämde Claudes synpunkter med mina och doktor Sandys, med tre undantag: Indien, Kina och EU.

Claude håller på Kina och menar att det är värt att satsa på och understödja trots dess diktatur. På den punkten är doktor Sandy tveksam medan jag inte vill ha något med Kina att göra. Claude anser att Indien bara är "shit" ur ekonomisk synpunkt och

skrotar det kategoriskt i sina papper som en fullständigt värdelös "dump". Där är både jag och doktor Sandy av en annan mening. Om EU menar Claude att det började bra men att det nu sparat ur. Han förstår det inte längre. Han inser åtminstone sina begränsningar.

Även Turkiet menar Claude att är fullständigt otillförlitligt, då det ekonomiskt bara är en amerikansk koloni som i likhet med Israel är helt beroende av dollarn som en livegen slav. Turkiets monstruösa inflation menar Claude att beror på Turkiets slaveri under dollarn: när dollarn stiger måste även alla priser i Turkiet stiga, för att hålla takten med dollarn. Där var Meyer av en helt annan åsikt, och jag tror mera på honom som jude och affärsman än på Claude som börshaj.

Men Claude har inte helt fel om Turkiet. I kontrast till Turkiet och dess slaviska lydnad under dollarn, Amerika och Nato står då Grekland, som är helt oamerikaniserat, helt självständigt och fullständigt egensinnigt och fritt i sitt affärsidkande. Grekland har valt att hålla sig till EU, som mer och mer i världen framstår som den stora och behövliga motvikten till Amerikas världshandelsmonopol.

Mot Amerikas kapitalistiska godtycke och risktagande, dess politiska misstag och klavertramp, dess brist på kultur, historia och stil framstår EU:s noggranna försiktighet, dess ofantligt rika historia och kultur och dess höga nivå av politisk erfarenhet och bildning. Den stora splittringen i EU är i själva verket dess kanske största tillgång, ty ju svårare splittring, desto större diplomatiska ansträngningar och krav. Än så länge har EU klarat alla utmaningar, och ingenting tyder på att det inte kommer att fortsätta att gå vidare.

Det är mot detta brokiga och osammanhängande EU med dess obegripliga komplexitet som Claude ställer sig oförstående. Han är fransk-kanadensare från Quebec men kallar sig fransk amerikan, då han mest bor i Florida. Och som Quebecare är han fullständigt stagnant. Han struntar i framtiden, han har aldrig haft familj eller barn, och som sådan är han tyvärr en praktrepresentant för Quebec, landet med den lägsta nativiteten i världen, där folket kommer att dö ut om det inte importerar invandrare. Det allvarligaste problemet för Quebec därvidlag tycks vara, att det har svårt för att locka invandrare, då alla sådana ställs inför kravet att måsta lära sig den besvärliga Quebecvarianten av franska.

Alistair mer eller mindre avrättade Claude som en "förskräcklig människa". Alistair är engelsman av den gamla klassiska skolan: en sjuttioårig imperieförsvare och kämpe med ett långt och rikt liv bakom sig som stridbar pedagog och outtröttlig korsfarare för den heliga Kunskapens och Bildningens sak.

Han var bittert besviken på England och EU för arbetslöshetsproblematikens skull. Han såg arbetslösheten som rena undergångsstämpeln för hela EU. "Folk måste få lov att arbeta! Om de inte har ett arbete att leva för har de ingenting att leva för! Organiserat arbete är det enda som kan hålla ett samhälle levande!" Han menade att alla regeringar i England efter Richard Nevilles hade lurat folket och förstört England med att verka för egoismens sak i stället för folkets bästa. Disraeli, Gladstone, Salisbury, Lloyd George, Churchill, alla betecknade han som huliganer som bedragit folket med att bara arbeta för sina egna plånböcker. Varenda regering i Englands historia efter Richard Nevilles död betecknade han som en "maffia av mutkolvar". Vem tusan var då Richard Neville? Det kanske vi aldrig får veta.

Därför var han bittert besviken på England och bodde helst i länder som Turkiet, Egypten, Malaysia och Borneo. Han ville helst aldrig se England mera, då alla hans bittra desillusioner inte ens kunde få honom att ta Tony Blair på allvar.

Det som han var mest skeptisk mot av allt var det som han såg Claude som en livsfarlig representant för: det nya engelska imperiet. "Det brittiska imperiet är dött, men i stället har vi idag det engelska imperiet, som är ännu värre. Det omfattar alla länder som talar engelska och alla människor som talar engelska, för alla människor som

talarna engelska är helt frivilligt partiska för det engelska imperiets makt, inflytande och tillväxt. Det brittiska imperiet var bara en manifestation av det engelska imperiet, en tillfällig mask, som det vid tillfälle kunde ta av sig och slänga bort som förbrukad, och USA är nästan en likadan mask. Det engelska imperiet föddes med Francis Bacons materialistiska politiska filosofi och har oavbrutet expanderat sedan dess. Det leds inte idag av Amerika. Amerika är bara en fasad. Det leds och har alltid letts av engelska kapitalistiska intressen. Kalla dem vad du vill: England, Amerika, Irland, Kanada, Australien, Indien, Oman, Nigeria, Brunei, Kenya - allt är bara filialer till det stora universella engelska affärsföretaget Kapitalism, ett mycket mera avskryvart och monstruöst imperium än vad någonsin det romerska var."

Likväl var han inte kommunist, men han letade efter alternativ till "den totala avskryvartheten" som han kallade det, den i grund och botten engelska kapitalismen, som ingen hade råd att ifrågasätta eller avslöja, då ingen hade råd att inte vara en girig egoist, ty alla som en gång fått pengar måste ha mer. Det är den mänskliga svagheten och egoismen allenast som det engelska imperiet alltid har haft sin enda grogrund i.

Så långt om Alistair, en man som jag hade önskat få sammanföra med doktor Sandy, ty de hade haft mycket att tala om i troligen ständigt förlängda diskussioner i oändlighet. Både Claude och Alistair hade rätt i mycket och fel i mycket, jag tyckte att Alistair oroade sig för mycket och målade fan på dörren, men Alistair genomskådade åtminstone Claudes inskränkta självgodhet och krasshet och fick nästan Claude att skämmas; men Claude hade ett ypperligt försvar:

"Livet är ett skämt. Jag bara skämtar. Jag vill bara ha roligt i livet. Är det något fel i det?" Jag var den förste att tillerkänna honom all rätt i världen att få roa sig bäst han kunde så länge han kunde.

De var båda ganska berusade när de hade sin högljudda ordduell, där den gamle Alistair minsann gick hårt fram med både Tjocka Bertor och en hel imperiearsenal av bombastiska tungviktarargument, men hans käpphäst var jämt och ständigt: "Det oundvikliga är oundvikligt!" vilket ingen kunde motsäga honom i. Han var därvidlag en klart uttalad fatalist, men jag kunde inte helt och hållet hålla med honom. "Jag kan hålla med dig så långt," medgav jag, "att det oundvikliga inte vore oundvikligt om det inte var oundvikligt." Och det motargumentet kunde han åtminstone acceptera. Händelsevis så avväpnade det faktiskt både Claude och Alistair.

Den grekiska snöstormen fortsätter i nästa nummer.

Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 4)

Vår danske reseledare slog under kvällen runt i stan på egen hand. Först gick han till Grand Hotel Europe och njöt där dyra stunder i baren tills det blev tråkigt. Därpå drog han till Astoria och satte sig där i baren, som var helt öde. Han drog därpå vidare till Angleterre och satte sig där i baren, men där fanns det bara luder. Ett av dem kom fram till honom i baren och frågade: "Would you like a Sexy Cola?" I stället för Pepsi Cola var det Sexy Cola som gällde bland ludren där. Sedan gick han hem.

Nils försvann ner i baren kring midnatt som vanligt. Klockan fem kom han till rätta igen på rummet tillsammans med en polare han funnit: en lagom pittoresk brottartyp utan örsnibbar, som genast satte på vår rums-TV med tillräckligt hetsig discomusik. Det enda de gjorde sedan där på rummet var att prata allvarligt nonsens och dricka öl. Jag låtsades sova. Jag ville varken göra scenen svårare med att försöka påstå någonting mot den främmandes intrång i mitt rum klockan fem på morgonen,

och jag kände inte heller för att försöka göra det hela bättre. Tio över sex försvann brottartypen med alla de typiska karaktärsdragen för sitt skrå utom själva brottarlínnen. Därpå kom Nils äntligen i säng.

Han kom upp igen precis en minut före tio, då frukosten skulle ta slut klockan tio. Han kom inte en sekund för tidigt till frukosten men precis två sekunder innan det var en sekund för sent.

Han berättade att nattens pittoreska och uppenbarligen erfarna brottare själv bjudit upp sig på rummet för att få det stora nöjet att där få dricka öl med Nils. Denne hade protesterat och sagt att det inte gick an då jag sov där, men brottaren utan öronsnibbar hade tydligt inte accepterat det argumentet och varit oemotståndlig i all sin lagoma pittoreskhet och fick sina öl med Nils på vårt rum mellan 5 och 6 medan jag krampaktigt låtsades hålla god min med att låtsas att inte vakna så fort de dundrade in.

Man påminner sig den gamla fina slagdängan "*Midnight in Moscow*" och alla legender om hur underbara nätter i Moskva kan vara, men jag kan försäkra allmänheten, att nätter i Sankt Petersburg kan vara precis lika oförglömliga. Det är nog bara där man kan få upp spontana brottare på rummet klockan 5 på morgonen.

Under tiden antar jag att vår danska reseledare gjorde nya rundor på stadens lyxkrogar och antingen fann fler ödliga barer eller barer med bara fnask. Han kanske rentav provade någon generöst erbjuden *Sexy Cola* till sist.

forts. i nästa nummer.

Lyckoresan, del 2.

Efter en mördande natt på det jugoslaviska tåget - överbefolkat, utan värmesystem, svinkallt, och under ständig uppvaktning (alltså uppväckning) av jugoslaviska byråkrater, poliser, myndighetspersoner, tullpoliser, passpoliser, m.m., - kom man fram till ett vänligt leende, optimistiskt och sommarsoligt Bulgarien. Så vackert väder hade man inte sett under hela sommaren i Skandinavien, och än mindre haft det så varmt och skönt. Men det var övergående, försäkrade mig bulgarerna.

Emellertid hade jag turen att komma fram på just den heliga Sofias dag den 17 september, som är en påbjuden helgdag för hela Bulgarien med anledning av bland annat huvudstadens namnsdag, som firades med nationalparader, festmässor hos patriarkerna, konserter och till och med gratisölskänkning på vissa ställen. Jag hade inte kunnat komma till Bulgarien på en mera gynnsam dag.

Vi bevistade givetvis en konsert på kvällen. Konsertprogrammet var väl komponerat: ett nationellt bulgariskt verk som inledning komponerat av dirigenten själv, Wieniawskis underbara polonäs i D-dur för soloviolin och orkester med den firade inhemska violinisten Mincho Minchev som idealisk solist, en rysk dans av Tjajkovskij, bedårande som alltid, Ravels Bolero i fruktansvärt effektiv tolkning, och till sist Beethovens Ödessymfoni. Till denna räckte dock dirigentens krafter inte riktigt till. Han väntade i tio minuter med att komma ut och sätta i gång, och i sista satsen kom olika partier i orkestern till och med i otakt med varandra. Vad som lyckades bäst var Ravels Bolero.

Ravel kunde aldrig själv nog förvåna sig över den enorma popularitet som detta egentligen ytterst primitiva stycke åtnjöt. Det hela är bara en enkel och entonig improvisation som upprepas i det oändliga utan ens en anstrykning till någon variation. Effektfullheten i verket ligger i dess orkestrering, som onekligen är genialisk i sitt raffinerade sätt att torna upp och överbelasta och överspanna den enformiga melodislingan intill outhärdlighet. Inte bara bygger Ravel ständigt på

stycket nya stämmor i ett oavbrutet crescendo utan slut, utan han fördubblar dem dessutom, lägger på terser och kvinter och gör ett oupphörligt crescendo under tjugo minuter praktiskt möjligt och oundvikligt i en effekt av upptornande obönhörlighet utan like. Och så till slut, när han äntligen börjar göra något åt temat och variera det, så tar visan slut, just när den började bli intressant och äntligen började påvisa utvecklingsmöjligheter.

Problemen i min värdfamilj var annars de samma som i våras. Ingenting hade förändrats. Diana höll ihop och skötte ensam hela hemmet med sin syster och dennas son boende hos sig utom två egna barn och Jevgenij, som egentligen var den som försörjde allesammans. Med honom hade jag det största utbytet och de mest givande samtalen. Vi pratade mycket om den ryska krisen, som han menade att var helt artificiell och hade skapats bara för att några skulle kunna tjäna mera pengar. Jag var inte så säker på den saken. Däremot var vi helt överens om att Bulgariens liksom Rysslands och Turkiets väg var in i EU. Han betecknade EU:s utveckling som mera viktig än Natos, ty Nato skulle vålla problem och svårigheter i Ryssland och med Ryssland, men aldrig EU. Jag höll med honom om detta.

forts. i nästa nummer.

Ödesresan, del 12.

Resan till Gangtok längs med den underbara Teestadalen var lika förtrollande som vanligt. Den gamla Teestabron var nu borta och ersatt med den nya tvåfiliga - den gamla var enfilig och hade bara kunnat släppa över ett fordon i taget med en maximumhastighet av 10 km i timmen, och det hade varit förbjudet att fotografera den. Nu var den nya bron färdig och tre nya broar till längre uppåt, som alla hade varit under konstruktion under mitt senaste besök.

På en annan buss satt min vän från Israel från gårdagens strapatser med att skaffa tillstånd för Sikkim från diverse olika byråkratiska instanser. Vi möttes i Gangtok och kom överens om att genast fortsätta till Pelling och Pemayangtse, men den sista jeepen hade precis gått - klockan var fem minuter över halv ett. Vi hänvisades till en annan jeepstation, men på något sätt kom min vän och jag ifrån varandra, och när jag kom fram till jeep-platsen stod han redan där och hade fått dagens sista plats på den sista jeepen till Gertzing. Jag måste vänta till följande dag. Han fick åka utan mig, och därmed reste han ut ur mitt liv. Detta avgjorde mitt öde, då denna futtiga incident blev preludiet till dagens och hela resans katastrof.

Hellre än att vänta till följande dag valde jag att ta en annan jeep till det mera närbelägna Phodong i norra Sikkim på vägen till Mangan. Vägen gick över hisnande kullar längs ett svindlande skönt bergslandskap med de djupaste vackraste dalar, men denna väg var tämligen tvivelaktig. Jordskred hade blockerat den på många ställen, trafikblockeringarna var många, och på ett ställe orkade en lastbil inte upp för en nästan 45-graders backe. De kämpade med den ett bra tag för att få upp den några centimeter, lägga stenar under bakhjulen, fem centimeter till, igen stenar under bakhjulen, och så vidare, bit för bit. Till slut hade de fått upp den under hård kamp och i sitt anletes svett.

Phodong är ett pittoreskt kloster som ser smått ut på avstånd på toppen av en kulle, men när man kommer närmare växer det sig större och visar sig vara ganska imponerande. Dess centralhall är rymlig och stor, och bakom denna finns ett mindre bönerum med svarta mycket demoniska fresker, som är ganska berömda och ökända för sin svårsmälta och avancerade dramatik. Klosters läge är underbart med sin utsikt över kullarna och dalen, och där träffade jag de unga pojkarna Ethan och Zachy från Oregon respektive Israel. De hade mötts i Gangtok och slagit följe där och

slutligen hamnat i Phodong. Dess ena hotell var stängt då dess värd hade rest till ett bröllop, men det andra var väl så trivsamt och komfortabelt. Där förekom Melinda från Australien, som jag fick dela rum med, medan Ethan och Zachy bodde i rummet bredvid. Vårt hotells storartade värdinna var tibetanska och bjöd på en härlig middag.

När jag bar upp mitt ringa bagage till rummet, som bara bestod av min väska, då jag lämnat ryggsäcken kvar i Darjeeling, visade sig katastrofen i all sin förfärlighet. Alla mina pengar hade blivit stulna. Det var ofattbart.

Jag hade förvarat mina kontanter i min necessär och haft denna underst i väskan under alla kläder och andra persedlar. Vem skulle väl någonsin komma på idén att leta efter andras pengar i en necessär? Likväl var detta just vad som hade hänt. Troligen hade det hänt på bussen. Efter bron vid Teesta, när alla stigit ur bussen för att dricka te och pausera i det lilla samhället, hade min väska varit obebakad av mig själv inne i bussen, när jag gått och pissat med mera. Någon hade då passat på tillfället, börjat gräva i den, funnit necessären som de troligen misstagit för en bös, öppnat den och funnit merparten av mina indiska kontanter, tagit dem snabbt och lämnat allt annat i orört skick, utom tandborsten, som hamnat utanför necessären. Till all lycka hade tjuven inte tagit något annat: varken kameran, mina biljetter hem eller mina filmer. Det hade varit en professionell hand som bara sökt efter pengar och bara tagit pengar. Brottet var påfallande likt för att inte säga identiskt med hur jag blev bestulen på återstoden av min reskassa i Neapel.

Det som jag hade förlorat uppgick till 1400 kronor. Jag hade kvar ungefär 1200. På detta skulle jag klara den planerade återstoden av resan till andra kloster i Sikkim, tillbaka till Darjeeling, till Nepal, Pokhara och Kathmandu, till Patna och Buddhagaya och tillbaka till Delhi. Det var omöjligt. 17 dagar hade jag klarat på 5000 rupier, men de värsta utgifterna återstod: visum till Nepal, den sista tågresan och allt det som jag hade lovat att köpa åt dem där hemma. Plötsligt hade hela resan blivit en omöjlig ekvation, den kunde inte genomföras, i Phodong tog den slut, och jag måste börja organisera en miserabel reträtt. Jag var slagen till slant av denna nya högst oväntade och oförtjänta katastrof efter allt elände med den obrukbara foten och den hårresande helvetesresan från Lucknow. Detta var för mycket, och jag hade ingen aning om vad jag skulle ta mig till.

Göra en lokal polisrapport och hoppas på ersättning från försäkringsbolaget? Självrisken var 1000 kronor, och jag hade bara förlorat 1400, en bagatell för svenska förhållanden men en förmögenhet i Indien. Hoppa över resten av Sikkim och hela Nepal? Mitt flyg måste konfirmeras innan jag ens kunde börja tänka på att fara hem igen, och öster om Delhi kunde jag bara vara säker på att kunna göra detta från Kathmandu. Jag var satt på pottkanten av min oförmåga att kunna förutse hur professionella tjuvar kunde vara.

Det värsta med katastrofen var att den förstörde hela resglädjen. Plötsligt var allt intresse för fortsättningen av resan slocknat. Utan säker ekonomisk marginal är grunden för resans nöje, kreativitet och möjligheter hopplöst förlorad. Och till detta kommer den överväldigande och djävulska orättvisan i det hela.

Även rent praktiskt blev denna incident förödande. Plötsligt var jag invalidiserad och paralyserad, jag kunde inte röra mig som jag ville, jag kunde inte köpa presenter åt dem där hemma, och jag måste börja snåla så mycket som möjligt. Jag kunde knappt se människor i ögonen längre av blygsel för min egen situation. All käckhet och entusiasm var som bortblåsta.

I detta läge hjälpte mig Melinda från Australien. Hon var själv vittberest och hade blivit bestulen ett antal gånger. En gång i Polen hade hon förlorat allt sitt bagage. Sådant måste hända även den mest erfarna veteran. Om en skicklig tjuv vet vad han vill ha tar han det och vet han hur han skall ta det, och det ovetande offret är prisgivet och hjälplöst, vem det än är. Hon erbjöd sig att låna mig 20 brittiska pund,

en femtedel av förlusten, och jag tog tacksamt emot det som en outhärlig hjälp på vägen.

Hon var sjuksköterska och hade nått halvvägs av en tre månader lång resa i Indien. Hon hade börjat i Calcutta och sedan gjort hela Sikkim, som hon var närmast en expert på. Hon ville helst fortsätta norrut till Mangan, men hon visste att det var förbjudet. Phodong ser på kartan ut att ligga nära Gangtok, men vägen dit går väldiga omvägar längs randen av bråddjupa dalar och är den nordligaste punkt i Sikkim som utlänningar får besöka. Hon hade inte tyckt om Pemayangtse men däremot mycket om Tashiding på andra sidan vid den sägenomspunna sjön Khechepari, som är den största turistattraktionen i Sikkim, en önskesjö, som sägs ha förmågan att uppfylla ens hemligaste privata önskningar.

Allt detta måste jag hoppa över för att i stället prompt återvända till Gangtok och därifrån vidare till Darjeeling. Jag och Melinda delade rum tillsammans den natten, och vår tibetanska värdinna visade den stora vänligheten att vägra ta betalt av mig för kost och logi på grund av mitt öde. Jag och Melinda for sedan tillsammans i samma jeep ner till Gangtok. En polis hade erbjudit sig att eskortera henne till Mangan, men hon fann det säkrare att inte ta några risker och hellre slå till reträtt. Vi skildes sedan i Gangtok.

(Det skulle senare visa sig att min teori om stölden på bussen var helt fel. Vidare om detta fortsättningsvis.)

Problem vid flygning.

Det är i alla flygbolags intresse att passagerarna så litet som möjligt skall tänka på flygningens obehag, hur riskabelt det är, att planet kan störta, luftgropar och motorfel med annat sådant, varför de från början införde ett avancerat system med bildsköna flygvärdinnor samt god mat och dryck att avleda passagerarnas oroliga uppmärksamhet med. Längst i denna utveckling har väl Thailands flygbolag gått, som generöst mutar passagerarna med vin och cognac och i stort sett vilken alkohol som helst i obegränsade mängder gratis, bara för att bedöva och få passagerarna att glömma.

Vad flygbolagen aldrig räknade med var att detta utbud även skulle avleda passagerarnas uppmärksamhet på ett helt annat och mindre trevligt sätt. Ju mer utvecklade och avancerade maten blev, desto större problem visade sig detta vålla passagerarna.

Ta till exempel de små jordnötspåsarna. Man får dem genast från början tillsammans med en drink, varpå man omedelbart sätts i arbete, som kräver alla ens kraftansträngningar. Jordnötternas små plastförpackningar är nämligen i regel omöjliga att öppna utan våld. Man sitter därtill inklämd mera fastpressad än i en indisk buss, så att minsta rörelse går ut om inte över grannen så dock över ens omgivning. När man äntligen får upp jordnötspåsen med en maximal portion rått våld flyger jordnötterna omkring överallt och mest ner på golvet. Därifrån är det (med vinglas på ens lilla fällbord) omöjligt att någonsin mer få upp en enda nöt.

Det är bara början. Sedan kommer maten. Denna består av allehanda små paket, som man måste öppna alldeles själv. Principen med de hårda förpackningarna följs med rigorös konsekvens: varenda påse är omöjlig att öppna utan våld. Där finns då påsar med kniv och gaffel av plast, (utan vilka redskap det är omöjligt att ens angripa maten,) med en serviett (i regel outhärlig och oftast konsumerad genast,) pyttesmå förpackningar med smör, ost och/eller marmelad, och små burkar med själva maten. En av dessa små burkar innehåller sallad, vartill det finns en särskild liten förpackning i form av en påse med salladsdressing.

Har man väl kommit någon vart alls med företaget att lyckas öppna alla dessa små påsar och förpackningar utan att få all salladen i knät, såsen på byxorna, gaffeln eller skeden eller båda på golvet, (förlorade för evigt,) dressingen utstänkt över grannens fina klänning, kexen i den oöppningsbara plastpåsen slutligen explosivt uttömda i fragment och smulor, smöret nersmetat överallt, (flygplanens smör är alltid extra smetigt och klibbigt; om marmeladpaketet är det bara en sak att säga: Rör det intel!) finner man snart att man dragit på sig ett överväldigande problem i form av alla förpackningarnas papper och plast, påsar och hylsor, fodral, med mera, som man inte har någonstans att göra sig av med, och de tar mycket mera plats än maten. Grannen vill inte ha avfallet heller, för han har fullt upp med sina egna problem. Och det är för skrymmande för att man skall kunna få ner det på golvet, då dit endast mindre föremål kan slinka ner, som jordnötter, plastbestick, oumbärliga tandpetare, med mera.

Men dessa problem är ingenting mot vad man aldrig kan ana vad som väntar en från den okända grannen framför. Ditt fällbord sitter nämligen fast i hans stolsrygg. Detta är heller inte han alls medveten om. Således är han helt oskyldig när han i sina små obetydliga manövrer i sin stol försätter ditt fällbord i fullkomlig jordbävning, så att alla dina ansträngningar för att hålla ordning på alla dess små detaljer och burkar och fodral är fullkomligt förgäves så snart han lutar sig bakåt. Har du dessutom den oturen (vilket man i regel har) att stolen framför dig har någon skruv lös, så att dess minsta rörelse multipliceras och maximeras i oberäknelighet och förödande konsekvenser för ditt matbord, så är det bara att ge upp från början och acceptera, att all din mat måste hamna i bästa fall på golvet om inte i ditt knä, i sämsta fall i grannens.

Sedan kommer kaffet. Prövningarna ökar ständigt. Kaffet serveras i små plastmuggar, och för att få kaffe måste du överföra din mugg på en liten bricka som flygvärdinnan räcker åt dig. Hon håller sedan kaffet i din mugg på den lilla brickan, så att hon slipper hålla kaffet på dig eller på din granne. Det får du göra själv, och det gör du, när hon fyller din mugg med för mycket kaffe och du själv måste manövrera denna förbi och över din granne. Detta gör dig nervös. Konsekvenserna är oundvikliga.

Detta är inte det värsta som kan hända ombord på ett flygplan. Det är bara det allra lindrigaste.

Nya vägar i Indien, del 1.

Resan började bra med praktfullt visumstrul. Så fort jag kommit hem från kontinenten den 15.10 ringde jag till Indiska Ambassaden i Stockholm för att få veta vad som gällde. Man skulle skriftligen ansöka om en ansökningsblankett till visum och bifoga ett frankerat kuvert adresserat till en själv. När man sedan fyllt i sin ansökningsblankett och skickat den till ambassaden skulle behandlingen ta tio dagar. Jag skickade således genast in min ansökan om en ansökningsblankett, bifogade det frankerade kuvertet och bad dem skriftligen att skicka mig ansökningsblanketten genast i det bifogade kuvertet, då mitt flyg skulle lämna Arlanda fredag om två veckor tidigt på morgonen den 30.10.

Ambassaden borde ha fått min ansökan om ansökningsblanketten med det frankerade kuvertet fredagen den 16-e. Måndagen den 19-e kom ingen ansökningsblankett. När den ej heller kom på tisdag ringde jag åter till ambassaden. De lovade skicka den genast. På onsdag kom ingen blankett. När den ej heller kom på torsdagen ringde jag åter till ambassaden och berättade, att jag skickat ansökan om en ansökningsblankett för en vecka sedan med bifogat frankerat kuvert. Den jag talade med sade att det trodde hon inte på. Jag berättade att de lovat skicka

blanketten i tisdags men att de inte gjort det. "Ja, vi har så mycket att göra." Slutligen lyckades jag pressa dem till att skicka mig blanketten per Fax till Aeroflot. De kunde inte göra det genast, men de skulle göra det inom en timme.

När jag 1 1/2 timme senare var hos Aeroflot hade inget fax kommit. Jag fick ringa till ambassaden igen. Hon som lovat skicka faxet ursäktade sig med att hon haft så mycket att göra. Jag insisterade nu på att hon skulle göra det genast. Hon sade att jag skulle få tala med en annan och kopplade bort mig.

I en kvart fick jag stå och vänta på "den andra". Men den här gången vägrade jag släppa taget om luren. När jag äntligen fick tala med en människa lyckades jag - under över alla under! - få henne att faxa över ansökningsblanketten.

Därmed var strulet inte över. Ansökningsblanketten kom på två olika papper med blanka baksidor, och den måste vara tvåsidig på ett papper för att gälla. Man fick cykla till en kopieringsfirma och få den kopierad till ett tvåsidigt papper. Jag hann få iväg ansökningsblanketten med rekommenderad post och bifogad avgift i ett särskilt kuvert (240 kronor) samma dag, en vecka innan jag skulle resa, med bifogat brev att jag personligen skulle hämta ut passet med visum torsdag den 29-e, dagen före avresan.

Tisdag den 27-e kom den rekvirerade ansökningsblanketten med posten. Det hade alltså tagit 10 dagar för ambassaden att sätta in blanketten i mitt bifogade frankerade kuvert och lägga det på posten. Onsdag reste jag till Stockholm. På torsdag fick jag ut passet med korrekt visum efter precis två veckors umbäranden och konvulsioner. Jag hoppades innerligt att därmed resans värsta prövningar skulle vara över.

I Stockholm före avresan hade jag en härlig kväll tillsammans med min moder och systerson. Den senare har övergivit sina studier i japanska och studerar nu i stället finska. Jag upplever det som mycket positivt att han sålunda satsar på den genuint Lanciiska egenheten att intressera sig för att vilja sätta sig in i nya mentaliteter som är främmande för den egna och därmed vidga den globala förståelsen för det allmänmänskliga.

Redan på Sjeremetjevovs flygfält i Moskva uppträdde de första hinduerna parallellt med de första västerländska hippieflummarna. Vilka vackra människor de var! Genast slogs man av den indiska skönheten med dess oemotståndliga lockelse.

Med mig på flyget var fyra svenska ungdomar på sin första resa till Indien. Vi slog följe, och det var ett nöje för mig att få leda dem in i den indiska världen. Den enda grabben av dem, Per, var musiker och målare och var mycket väl orienterad både i alla nutidens stora politiska problem, miljöproblem och den tibetanska frågan. Han var bara 25 år gammal men gjorde ett häpnadsväckande intryck av att veta allt vad man borde veta. Han förkastade hela världsordningen och i synnerhet den svenska för den globala miljöförstörelsen och den socialistiska enkelriktningen och blindheten.

Vi skildes i Delhi där jag parkerade mig på busstationen för att invänta nattens buss till Dharamsala under fördrivandet av tiden genom läsning, inmundigande av te, en vegetarisk lunch samt det obligatoriska umgänget med tiggare - alltid oundvikligt överallt i hela Indien. Med bussbiljetten hade jag denna gången tur. Naturligtvis utsattes man som vanligt för maffiapolitruker som ville pådyvla en *De Luxe*-bussar av tvivelaktig karaktär, men när de skulle föra mig upp för trapporna till sitt kontor stod en polis där och sade: "Nej." Han hänvisade mig till ett Enquiry-kontor, där jag fick klart besked och normala priser. Polisen kände sina turiströvare och hade lärt sig umgås med dem.

Jag fick en helt vanlig buss hela vägen fram till Dharamsala för bara 199 rupier (inte ens 40 kronor). Bussen avgick 17.40 och kom fram klockan 9 på morgonen. Som sällskap på bussen hade jag bland annat ett mycket ungt engelskt par som var i

Indien för första gången. Det var en glädje för mig att få leda dem rätt i Dharamsala och upp till MacLeodGanj.

Man hade tur med vädret i Indien denna gången. Solen värmde och smekte redan i Delhi, om dock där fanns djävulska myggor kvar efter monsunen, och även i Dharamsala strålade solen generöst och lisande efter sommarens långa gröna oupphörliga vinter i Skandinavien. Månen var i konjunktion med Jupiter i Fiskarnas tecken i trigon till Solen i Skorpionen. Allt bådade gott.

Enligt vår överenskommelse fann jag Johannes inväntande mig denna morgon på restaurang Shangri La. Han reste sig när jag kom in, och vårt återseende var hjärtligt men samtidigt sakligt behärskat. Vi kom snabbt överens om att göra en längre promenad tillsammans senare på dagen efter att jag funnit mig till rätta. Jag återuppsökte mitt gamla hotell Ashoka och fick ett rum med sol och utsikt för 90 rupier. Efter en ordentlig frukost på Loseling (te med ostomelett) var jag redo för resans första viktiga uppgift: en privat konferens med Johannes.

(Konferensen återges i nästa nummer.)

(De nya vägarna i Indien utsträckte sig till Uttarkashi i riktning mot Ganges källor, till det ornitologiska paradiset Binsar i Kumaon, till Mangan och Singhik i norra Sikkim, till klostret Pemayangtse samt till Shillong i det kristna Meghalaya bortom Assam.)

Expedition Tibet maj '97, del 16.

30.5. Klockan halv 8 steg alla upp för att få en förmånlig vy över Mount Everest. Kvart före 8 stod 16 fotografer med kameran i högsta hugg redo att fånga första bästa skymt av det nyckfulla berget. Det var en strålande morgon i bländande solsken och bitvis klar himmel. Det var bara det, att just Mount Everest var fullständigt inhöljt i moln. Och de 16 fotograferna från Sverige och Norge, Danmark och Kanton och allt vad de kom från, fick frysa och vänta förgäves. Mount Everest klädde inte av sig.

Emellertid fanns det tecken på att det skulle bli bättre. Halv tio kom två bilar äntligen iväg mot baslägret (5200 meter) medan Holger och Manfred stannade kvar i Rombuk för att vakta Mount Everest med sina kameror, i fall berget skulle behaga framträda. Det framträdde faktiskt under vår färd till baslägret, och vi fick några fina bilder på vägen. Framme vid baslägret vägrade chaufförerna köra längre, fastän det hade varit möjligt, och vi fick tillsägelse att inte gå längre än de närmaste snöfria kullarna, ty annars kunde kineserna behaga bötfälla oss. Denna kinesiska reglering satte alltså vårt Mount Everest-besök i tvångströja från början.

Emellertid hann jag upp till den högsta kullen 10.40 precis innan berget åter började svepa in sig i sina moln. Vid denna kulle låg en liten sjö, och Dawa förklarade efteråt att man i gott väder kunde se hela Mount Everest återspeglas i denna sjö. Riktigt så gott var vädret inte nu. Molnen tätnade åter, så det var bara att återvända. Även de andra hade slagit till reträtt och inte ens kommit upp på en enda högre kulle. Till slut kom också den tredje bilen med Manfred och Holger, som körde fram dem flera kilometer längre än oss, och de skröt med hur fina bilder de fått av berget med teleobjektiv. Medan vi andra gick tillbaka fortsatte de vidare mot berget för att gå enbart tjocknande moln till mötes.

Men de hade tur. Det klarnade efter middag, och de kunde riktigt frossa i att fotografera Mount Everest i visserligen rykande kall blåst men ändå. De var så inspirerade av det härliga vädret att de ville stanna kvar i Rombuk sedan så länge som möjligt, men tyvärr ville de flesta av oss tvärtom. Redan klockan 3 blev det uppbrott, och vi körde till det mycket mindre inspirerande samhället Zemukh, där vi tog in på hotell med utedass tvärs över gatan, med två trånga sovrum (varav ett på

taket, som man måste klättra upp till för en stege innan man kunde inträda,) men med angenäm takterass, där man kunde inta en apéritif i solskenet före middagen, även om den enda möjliga apéritifen bara var öl.

Emellertid hade detta tornrum på taket sina fördelar. Jag fick en säng vid fönstret mot söder, så att jag följande morgon kunde följa med soluppgången över Everest utan att behöva lyfta huvudet från kudden. Dock förefanns även vissa nackdelar: stegen ner och ut till toaletten var världens brantaste trappa, som det inte var rekommendabelt att göra bruk av under natten. Dock fanns det ett hål till en takränna på terrassen, så om man riktade in sig där behövde man inte riskera att bryta benen av sig bara för minsta naturbehovs skull.

Följande morgon var klar och strålande, och Everest skymdes inte av ett enda moln. Fler och fler beklagade att vi inte stannat i Rombuk en dag till, ty denna dag om någon visade sig Mount Everest i hela sin mest generösa och oförlikneliga glans. Men vi var hopplöst på väg bort från världens högsta berg. Vi var på väg utför efter vår effektiva odysse runt och till världens två märkligaste berg: det vackraste och heligaste, och det högsta.

(forts. i nästa nummer.)

Goda Tibet-nyheter

För första gången på fem år anordnar Svensk-Tibetanska Skol- och Kulturföreningen en ny lång och gedigen kulturresa till Tibet under fulla fyra veckor via Nepal till Lhasa, Katsel, Tsurpu, Nam Tso, Reting, Tertrum, Drigong Til, Chyelung och kanske Ganden. Redan 22 personer var anmälda i oktober, men det finns plats för fler. Sista anmälningdagen är 15 januari 1999, och anmälningsavgiften är 500 kronor. Hela resan beräknas kosta omkring 25,000 kronor bara. Ring till föreningens kansli för närmare information, tel. 08 - 643 49 47.

Vi önskar denna resa verkligen lycka till och önskar innerligt att vi kunde följa med.

Allt gott inför Jul och Nyår,
önskar Fritänkaren alla sina läsare
med besked.

Om Fritänkaren.

C. Lanciai, som fick sitt italienska efternamn av sin veronesiske farfar, föddes 1951 i Helsingfors av finlandssvenska föräldrar men har sin fasta adress i Göteborg sedan 1955. Redan som barn ville han bli författare, men hans levebröd blev musiken, då han arbetade 6 år som kyrkorganist och 15 år som pianopedagog, tills ett magsår tvingade honom utomlands. Efter att ha refuserats som författare i 23 år, delvis kanske emedan hans inriktning alltid varit internationalistisk, startade han 1992 sin humanistiska tidskrift "Fritänkaren" i samarbete med svensktalande vänner utomlands. Han ämnar alltid fortsätta att arbeta med musik och litteratur parallellt.

Göteborg den 8.12.1998